

Karen Stollznow: *Bitch: The Journey of a Word*

(Cambridge: Cambridge University Press, 2024. 200 p.)

Karen Stollznow ausztrál-amerikai nyelvész alkalmazott szemantikát és a szociolingvisztika egyéb területeit kutatja, különös tekintettel az előítéletekre és a diszkriminációra a nyelvhasználatban. Jelenleg az amerikai Griffith Egyetem kutatója, és társműsorvezetője a *Monster Talk* című díjnyertes, tudományos alapú podcastnak.

Bitch: The Journey of a Word című könyve arra vállalkozik, hogy nyelvészeti áttekintést nyújtson az angol *bitch* szó történetéről, a 'nőstény kutya' jelentéstől a feminizmusra gyakorolt mai hatásáig; feltárja a szó összetett és folyamatosan változó mai jelentéstartományát, és megmutassa, hogyan befolyásolja azt a beszélő neme, etnikai háttere és szexualitása; mindezt pedig széleskörű példatárra építve teszi, a történelmi dokumentumoktól kezdve a tévésorozatokon és szótárakon át a közösségi médiáig.

Stollznow nem nevezi meg, hogy kiket tekint a kötet célközönségének, de gyorsan egyértelművé válik, hogy a könyv nem csupán nyelvészek számára készült. Mindazok számára írta a szerző, akiket mélyebben érdekel a nyelv társadalmi szerepe és hatása, különösen a nem és a szexualitás metszéspontjában. Egyaránt szól nyelvészeknek és a nyelv iránt érdeklődőknek, feminista gondolkodóknak és aktivistáknak, valamint mindenkinek, aki szeretné jobban megérteni, hogyan válhat egyetlen szó – mint a *bitch* – kulturális és társadalmi viták középpontjává.

Az, hogy a kötet egy szélesebb olvasóközösséget kíván megszólítani, kitűnik szemléletes és közvetlen hangvételéből, amely az ismeretterjesztő, tudománynépszerűsítő művekhez hasonlóan teszi érdekessé a tudományos tényeket. A mindennapi életből és populáris kultúrából – például a *Simpson családból* – hozott példák és a szöveg hangvétele frissé és befogadhatóvá teszik a tartalmat, anélkül, hogy ez a mű tudományos értékét csökkentené. Stollznow értelmezést kínál olyan alapvető nyelvészeti terminusokhoz, mint például az *etimológia*, ismertetést nyújt az angol nyelv eredetéről, bebizonyítja, hogy a szavak jelentése idővel megváltozhat, és megmagyarázza, hogy a hozott óangol példák miért tűnnek úgy, „mintha idegen nyelven lennének írva”. A szöveg megértéséhez tehát nem szükségesek sem angol nyelvészeti, sem nyelvtörténeti előismeretek.

A kötet különösen izgalmas lehet nem angol anyanyelvű olvasók számára, hiszen feltár olyan nyelvi és kulturális rétegeket, amelyek a hétköznapi nyelvhasználat mögött húzódnak meg, és amelyek gyakran rejtve maradnak a tantermi nyelvtanulás során. Rávilágít arra, hogyan formálódik egy-egy szó jelentése a társadalmi kontextusok hatására, nemcsak nyelvi, hanem kulturális szemszögből is betekintést kínál a jelentésváltozások mögött álló folyamatokba.

A magyar szótárakban a *bitch* fordítása jellemzően 1. 'szuka' és 2. 'szajha', így például a HUN-REN SZTAKI angol–magyar szótárában is. A magyar beszélők

számára tehát valószínűleg nem egyértelmű, hogy az angol *bitch* szó mai jelentése, – amennyiben emberekre, nem pedig kutyákra értjük –, nem kizárólagosan, sőt nem is elsődlegesen ’prostituált’, hanem ’kellemetlen nő’ (18). Stollznaw jelentések sokaságát sorakoztatja fel, emellett pedig a szónak rengeteg olyan előfordulását mutatja be, amelyek az angol anyanyelvűek számára sem feltétlenül ismertek, mert már kivesztek a használatból, vagy mert egy adott területhez, vagy adott társadalmi réteghez köthetők. Így például a *stand bitch* kifejezés a történetiségben ’teát készít’ jelentéssel bírt, a *kitchen bitch* a karib-térségi angolban egyfajta ’hordozható lámpa’-t jelent, a Prodigy banda Smack My Bitch Up című számában található *bitch* pedig a karnak annak a vénájára utal, amelybe a heroint injekciózzák.

Stollznaw feltárja, miként alakult ki és változott meg a *bitch* szó jelentése az évszázadok során, valamint megvilágítja, milyen társadalmi erők – például nemi szerepek és hatalmi viszonyok – formálták a szó használatát és megítélését. Így ad a szóról igen széleskörű áttekintést.

Az A Bitchin’ Word (’Egy király szó’¹) bevezető fejezetben Stollznaw azzal indítja könyvét, hogy megosztja egy személyes tapasztalatát arról, amikor egy munkatársa a *bitch* szóval bántalmazta őt. Röviden kitér arra is, hogy miért válhatott a *bitch* ennyire népszerű sértéssé. Ezt követően felvázolja a könyv fent bemutatott témáját, főbb kérdéseit.

Az A Female Dog (’Egy nőstény kutya’) fejezetben a cím ellenére Stollznaw nem csupán a szó eredeti, ’szuka’ jelentéséről értekezik, – amely első írásbeli előfordulása 1000 körülre tehető (8) –, hanem bemutatja a szó teljes történetét, tehát a fejezet nagyobbik részét teszi ki az emberre vonatkoztatott *bitch*. Áttekintést ad arról, hogyan válhatott a *bitch in heat*, vagyis ’tüzelő szuka’ jelentésen keresztül előbb ’könnyűvérű nő’, ’prostituált’ jelentésűvé a szó, majd pedig valami még ennél is sértőbbé: ’kellemetlen, utálatos nő’ jelentésűvé. Ez a *bitch* már nem a nő szexualitását, hanem a személyiségét becsmérli, és bántóbb, mint a ’prostituált’ jelentésű *whore*, mert neki legalább fizetnek a szolgálataiért (19).

A fejezet a *bitch* szó nagyon sok különféle előfordulását ismerteti, a fent említett *stand bitch* és *kitchen bitch* kifejezéseket számtalan többi közül emeltem ki. A példák nem strukturált rendszer szerint követik egymást, tehát akár kronológiát vagy térbeliséget követve, de ez a megértést nem akadályozza, a szöveg folyása zavartalan és figyelemfenntartó.

A *bitch* mellett Stollznaw számos egyéb szót is bemutat, amelyek pejoráción mentek keresztül és nőkre alkalmazott sértésekké váltak, így például a *slut*, *hussy* és *tart* (’prostituált’), *mistress* (’szerető, kitarzott nő’), *shrew* és *wench* (’néember’). A fejezetet annak a vizsgálatával zárja, hogy milyen erők idézhetik elő ezeket a változásokat.

¹ A magyar fordítások tőlem származnak.

A *Feminist Bitch* ('Feminista ribanc') fejezet feminizmustörténeti áttekintést ad, emellett pedig azt követi végig, hogyan vált a *bitch* a mindennapos szóhasználat részévé. Stollznaw megállapítja, hogy a szó a nők szociális helyzetével együtt változott a 19. és 20. században, és az 1900-as évek közepétől terjedt el robbanásszerűen, válaszként a feminizmusra. A feministák egy része visszafoglalta, magáévá tette a szót, így például 1968-ban *The BITCH Manifestó*ban Jo Freeman, aki a *bitch*-et 'erős nő'-ként határozta meg.

A fejezet kitér arra, hogyan bántalmazták a *bitch* szóval a mai napig a nőket a politikában, és a politikán kívül, a magánéletben. A *bitch* gyakran megelőzi vagy kíséri a nők elleni erőszakot, úgy mint a szexuális zaklatást, családon belüli erőszakot vagy nemi erőszakot – számos tanulmány kimutatta, hogy a férfiak gyakran ezzel a szóval tárgyiasítják a partnerüket, mielőtt megütnék őt vagy más erőszakos tettet követnének el (54). A *bitch* tehát veszélyes szó, és az is nyitott kérdés marad, hogy lehetséges-e teljes mértékben visszafoglalni.

A *Son of a Bitch* ('Gazember') fejezet a *bitch* szó férfiakra történő alkalmazásával foglalkozik. Stollznaw kijelenti, hogy férfiak ellen majdnem olyan rég óta használják a *bitch* szót, mint nők ellen, viszont másképp: szemben a nőkkel, akik azért kapják ezt a sértést, mert túl erősek, a férfiak esetében a *bitch* gyengeségre utal, ami pedig egyben a nőkre is negatívan hat vissza. Akár férfira vagy nőre használják, a *bitch* szó azt sugallja, hogy az illető nem felel meg a társadalmi nemi elvárásoknak, vagyis nem a „megfelelő” módon teljesíti a neméhez társított szerepet.

A fejezet bemutatja a *son of a bitch* kifejezés történetét is, a férfi börtönök *prison bitch* kifejezését, illetve a *bitch*-et az LMBTQ-közösségben mint sértést és mint visszafoglalt szót. Emellett Stollznaw a férfiakkal kötődő nemi alapon megfogalmazott sértésekkel is foglalkozik. Röviden összeveti a férfiakra és a nőkre irányuló sértéseket, amelyeknek az összehasonlítása felhívja a figyelmet átfogó nyelvészeti kutatások szükségességére a témában.

A *The B Word* ('A *b* betűs szó') fejezet a *bitch* szónak a médiában való megjelenésével foglalkozik. A szerző bemutatja, ez a sokáig cenzúrázott szó hogyan vált egyre és egyre hétköznapiabbá, és mindeközben hogyan próbálták meg – sikertelenül – több ízben is betiltani. Ismerteti, a *bitch* hogyan szerepel a szótárakban, és hogyan érte el egy petíció, hogy az Oxford University Press *woman* ('nő') szócikkében ne szerepeljen a *bitch* szinonimaként.

Stollznaw hosszasan szemlélteti, hogyan vált a szó használata egyre gyakoribbá az újságokban, zenében, és filmekben egyaránt. A fejezet jelentős részét adja a szónak a jazzben és dirty blues-ban való gyökereinek, illetve a rapben és hiphopban elfoglalt helyének bemutatása. A hatalmas anyag feldolgozását a szerző alaposan és lényeglátóan végzi el, a példáival szemléletes és átlátható összefoglalását adja a *bitch* médiában való elterjedésének.

A *Basic Bitch* ('Klisé ribanc') fejezet azt a kérdést veti fel, hogyan is használják ma a *bitch* szót és valószínűleg hogyan fogják használni a jövőben. Ismerteti a szó

különböző variációit, – például *biznatch* és *biatch* –, illetve sok színes példát hoz különféle előfordulásaira. Ilyen többek között a fejezetcímbe is szereplő *basic bitch* ('klisé ribanc'), a *ride/sit bitch* ('motor hátsó ülésén utazik'), vagy a *go bitchcakes on someone* ('irracionális mértékben megharagszik valakire'). Stollznow felsorol továbbá dolgokat, amelyet *bitch*-ként lehet meghatározni – ide tartoznak a természeti katasztrófák, de az élet és a szerelem is.

Kitér a *bitch* szó jelnyelvi előfordulására, illetve a összegyűjti a megfelelőit különböző idegen nyelvekben, például kínaiban, lengyelben, héberben, arabban, zuluban, németben, újlatin nyelvekben és mesterséges nyelvekben: eszperantóban, a Trónok harca valériai nyelvében, az Avatar Na'vi nyelvében, klingonban.

A szó jövője nyitott kérdés marad, de a szerző a múltbeli viselkedés alapján kísérletet tesz a jövőbeli viselkedés előrejelzésére.

A Conclusion: A Final Bitch ('Konklúzió: Egy végső ribanc') fejezetben Stollznow a könyv összefoglalását adja, és kiemeli, hogy a legfontosabb a nők hátrányos helyzetének megváltoztatása – talán a *bitch* szó is visszafoglalhatóvá válik, ha ez sikerül.

A *Bitch: The Journey of a Word* nem csupán egy szó jelentéstörténeti vizsgálatát kínálja, hanem azt is megmutatja, hogyan formálja a nyelv a gondolkodásunkat, és hogyan tükrözi vissza a társadalomban mélyen rögzült előítéleteket, hatalmi viszonyokat és normákat. Átfogó képet ad arról, hogyan alakulnak a nemi szerepekhez és a nőkhöz kapcsolódó nyelvi attitűdök az angol nyelvben. A munka túlmutat a nyelvészet szűken vett keretein: társadalom- és kultúrtörténeti kontextusba helyezi a vizsgált kifejezést, rávilágítva arra, hogyan fonódik össze a nyelv a hatalom, az identitás, a szexualitás és a nemek közötti viszonyok alakulásával.

A kötet egyúttal érzékenyen reflektál a nyelvben jelenlévő nemi egyenlőtlenségekre, és bemutatja, hogy a nyelvi sértések és címkék miként járulnak hozzá ezeknek a struktúráknak a fenntartásához vagy épp megkérdőjelezéséhez. Tudományos alapossággal, de közérthető módon tárja fel a nyelv és a társadalom kölcsönhatásait, és tanulságos olvasmány mindazok számára, akiket érdekel a nyelv, a társadalmi nem, valamint ezek metszéspontjai.

Minden bizonnyal hasznos lenne a könyvben tárgyalt jelenségeket a magyar gyakorlattal összevetni. Egy ilyen összehasonlítás rávilágíthatna arra, milyen módon működik a nyelvi szexizmus különböző nyelvi és kulturális kontextusokban, és hogy milyen eszközökkel próbálják a beszélők ezeket újraértelmezni vagy épp megbélyegző erejüktől megfosztani.

SURÁNYI ANNA
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Nyelvtudományi Doktori Iskola
suranyianni@gmail.com